

2 0 2 1

MATHEMATICS

Full Marks : 100

Pass marks : 30

Time : 3 hours

The figures in the margin indicate full marks for the questions

ALLOTMENT OF MARKS

Q. No. 1 carries 1 mark each	:	$1 \times 10 = 10$
Q. No. 2 carries 2 marks each	:	$2 \times 10 = 20$
Q. Nos. 3–12 carry 3 marks each	:	$3 \times 10 = 30$
Q. Nos. 13–15 carry 4 marks each	:	$4 \times 3 = 12$
Q. Nos. 16 and 17 carry 5 marks each	:	$5 \times 2 = 10$
Q. Nos. 18–20 carry 6 marks each	:	$6 \times 3 = 18$
		<hr/>
		Total = 100

(2)

1. Answer the following questions :

1×10=10

তলৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ লিখা :

(a) How many elements does $P(A)$ have, if $A = \{\emptyset\}$?

যদি $A = \{\emptyset\}$ হয়, $P(A)$ ৰ উপাদানৰ সংখ্যা কিমান ?

(b) If $\left(\frac{x^2}{3} + 1, y - \frac{2}{3}\right) = \left(4, \frac{1}{3}\right)$, find the values of x and y .

যদি $\left(\frac{x^2}{3} + 1, y - \frac{2}{3}\right) = \left(4, \frac{1}{3}\right)$, তেন্তে x আৰু y ৰ মান নিৰ্ণয় কৰা।

(c) Convert $40^\circ 20'$ into radian measure.

$40^\circ 20'$ ক ৰেডিয়ান মাপলৈ নিয়া।

(d) Express the complex number $\left(\frac{1}{3} + 3i\right)^3$ in the form $a + ib$.

$\left(\frac{1}{3} + 3i\right)^3$ জটিল সংখ্যাটোক $a + ib$ আকাৰত প্ৰকাশ কৰা।

(e) Find the multiplicative inverse of i .

i ৰ গুণাত্মক বিপৰীত উলিওৱা।

(f) Write the first three terms of the sequence

$$a_n = \frac{n-3}{4}, n \in \mathbb{N}$$

$a_n = \frac{n-3}{4}, n \in \mathbb{N}$ অনুক্রমৰ প্ৰথম তিনিটা পদ লিখা।

(g) What is the slope of a line parallel to X-axis?

X-অক্ষৰ সমান্তৰাল ৰেখাৰ প্ৰৱণতা কিমান?

(h) Find the x and y intercepts of the line $3x - 4y + 10 = 0$.

$3x - 4y + 10 = 0$ ৰেখাডালৰ x আৰু y ছেদাংশ নিৰ্ণয় কৰা।

(i) Write the equation of the circle with centre $(-2, 3)$ and radius 4.

কেন্দ্ৰ $(-2, 3)$ আৰু 4 ব্যাসাৰ্ধ বিশিষ্ট বৃত্তটোৰ সমীকৰণ লিখা।

(j) How many middle terms are there in the binomial expansion of $(a + b)^n$ for some n ?

n ৰ যি কোনো মানৰ বাবে $(a + b)^n$ দ্বিপদ বিস্তৃতিটোৰ কিমানটা মধ্যপদ থাকিব?

2. (a) Write the following intervals in set-builder form :

2

তলৰ অন্তৰালবোৰ সংহতি গঠন পদ্ধতিত লিখা :

(i) $(-3, 0) \cup [1, 2]$

(ii) $[6, 12]$

[Contd.

(4)

- (b) Find the domain and range of the real function f defined by $f(x) = |x - 1|$. 2

$f(x) = |x - 1|$ ৰ দ্বাৰা সংজ্ঞাবদ্ধ বাস্তৱ ফলন f ৰ আদিক্ষেত্ৰ আৰু পৰিসৰ উলিওৱা।

- (c) Prove that

প্ৰমাণ কৰা যে

$$\sin 3x = 3 \sin x - 4 \sin^3 x \quad 2$$

- (d) If $z_1 = 2 - i$, $z_2 = -2 + i$, then find $\operatorname{Re}\left(\frac{z_1 z_2}{\bar{z}_1}\right)$. 2

যদি $z_1 = 2 - i$, $z_2 = -2 + i$ হয়, তেন্তে $\operatorname{Re}\left(\frac{z_1 z_2}{\bar{z}_1}\right)$ উলিওৱা।

- (e) Solve $30x < 200$, when x is an integer. 2

সমাধান কৰা $30x < 200$, যেতিয়া x এটা অখণ্ড সংখ্যা।

- (f) How many three-digit numbers can be formed by using the digits 1 to 9, if no digit is repeated? 2

কোনো অংকৰ পুনৰাবৃত্তি নোহোৱাকৈ 1ৰ পৰা 9 লৈ অংককেইটা ব্যৱহাৰ কৰি কিমানটা তিনি-অংকীয়া সংখ্যা গঠন কৰিব পাৰি?

- (g) If $\frac{a^n + b^n}{a^{n-1} + b^{n-1}}$ is the AM between a and b , then find the value of n . 2

a আৰু b ৰ সমান্তৰ মাধ্য $\frac{a^n + b^n}{a^{n-1} + b^{n-1}}$ হ'লে, n ৰ মান উলিওৱা।

(h) Find the 20th and n th term of the GP $\frac{5}{2}, \frac{5}{4}, \frac{5}{8}, \dots$ 2

$\frac{5}{2}, \frac{5}{4}, \frac{5}{8}, \dots$ গুণোত্তৰ প্ৰগতিটোৰ 20 তম আৰু n তম পদ উলিওৱা।

(i) Find the equation of the ellipse with major axis along the X -axis and passing through the points (4, 3) and (-1, 4). 2

মুখ্য অক্ষ X -অক্ষত থকা আৰু (4, 3) আৰু (-1, 4) বিন্দুৰে যোৱা উপবৃত্তটোৰ সমীকৰণ নিৰ্ণয় কৰা।

(j) How many terms of the AP $-6, \frac{-11}{2}, -5, \dots$ are needed to give the sum -25 ? 2

$-6, \frac{-11}{2}, -5, \dots$ সমান্তৰ প্ৰগতিটোৰ কিমানটা পদৰ সমষ্টি -25 হ'ব?

3. Find the union and intersection of each of the following pairs of sets : 3

তলৰ প্ৰতিযোৰ সংহতিৰ মিলন আৰু ছেদন উলিওৱা :

(a) $A = \{x | x \text{ is a natural number and multiple of } 3\}$

$B = \{x | x \text{ is a natural number less than } 6\}$

$A = \{x | x \text{ এটা স্বাভাৱিক সংখ্যা আৰু } 3\text{ৰ গুণিতক}\}$

$B = \{x | x \text{ এটা } 6 \text{ অতকৈ সৰু স্বাভাৱিক সংখ্যা}\}$

(b) $C = \{1, 2, 3\}, D = \emptyset$

4. Let $A = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10\}$. Let R be the relation on A defined by $R = \{(a, b) : a, b \in A; b \text{ is exactly divisible by } a\}$.

ধৰা হ'ল $A = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10\}$. A ত সম্বন্ধ R অৰ সংজ্ঞা এনেদৰে দিয়া আছে $R = \{(a, b) : a, b \in A; b, a \text{ ৰে সম্পূৰ্ণৰূপে বিভাজ্য}\}$ ।

- (a) Find the domain of R .

R ৰ আদিক্ষেত্র উলিওৱা।

- (b) Find the range of R .

3

R ৰ পৰিসৰ উলিওৱা।

5. Find the value of :

3

মান উলিওৱা :

- (a) $\sin 75^\circ$

- (b) $\tan 15^\circ$

6. Find the modulus and argument of the complex number

$$\frac{1+2i}{1-3i}$$

3

$\frac{1+2i}{1-3i}$ জটিল সংখ্যাটোৰ মাপাংক আৰু কোণাংক উলিওৱা।

7. Solve the inequality

$$\frac{x}{2} \geq \frac{(5x-2)}{3} - \frac{(7x-3)}{5}$$

and show the graph of the solution on the number line.

3

$\frac{x}{2} \geq \frac{(5x-2)}{3} - \frac{(7x-3)}{5}$ অসমিকটো সমাধান কৰা আৰু সংখ্যাবেখাত সমাধান দেখুওৱা।

8. Prove that

প্রমাণ কৰা যে

$$\sum_{r=0}^n 3^r {}^n C_r = 4^n$$

3

9. Using binomial theorem, evaluate $(99)^5$.

3

দ্বিপদ উপপাদ্যৰ সহায়ত $(99)^5$ ৰ মান উলিওৱা।

10. Find the coordinates of the foci and the vertices, the eccentricity and the length of the latus rectum of the hyperbola

$$\frac{y^2}{9} - \frac{x^2}{27} = 1$$

3

$\frac{y^2}{9} - \frac{x^2}{27} = 1$ পৰাবৃত্তৰ নাভি আৰু শীৰ্ষবিন্দুৰ স্থানাংক, উৎকেন্দ্ৰতা আৰু নাভিলম্বৰ দীঘল নিৰ্ণয় কৰা।

11. Using section formula, prove that the three points $(-4, 6, 10)$, $(2, 4, 6)$ and $(14, 0, -2)$ are collinear.

3

ছেদাংশ সূত্র প্রয়োগ কৰি প্রমাণ কৰা যে $(-4, 6, 10)$, $(2, 4, 6)$ আৰু $(14, 0, -2)$ বিন্দু তিনিটা একেৰেখীয়।

12. Find the angle between the lines $\sqrt{3}x + y = 1$ and $x + \sqrt{3}y = 1$.

3

$\sqrt{3}x + y = 1$ আৰু $x + \sqrt{3}y = 1$ ৰেখা দুডালৰ মাজৰ কোণ উলিওৱা।

13. In a school, there are 20 teachers who teach Mathematics or Physics. Of these, 12 teach Mathematics and 4 teach both Physics and Mathematics. How many teach Physics? Draw the Venn diagram.

4

এখন স্কুলৰ 20 জন শিক্ষকে গণিত বা পদার্থবিজ্ঞান শিকায়। ইয়াৰে 12 জনে গণিত শিকায় আৰু 4 জনে গণিত আৰু পদার্থবিজ্ঞান দুয়োটা শিকায়। কিমান জনে পদার্থবিজ্ঞান শিকায়? ভেন চিত্ৰ আঁকা।

14. For $n \geq 1$, prove that

$$\frac{1}{1.2} + \frac{1}{2.3} + \frac{1}{3.4} + \frac{1}{4.5} + \dots + \frac{1}{n(n+1)} = \frac{n}{n+1}$$

by using the principle of mathematical induction. 4

গণিতীয় আৰোহ-তত্ত্বৰ সহায়ত সকলো $n \geq 1$ ৰ বাবে, প্রমাণ কৰা যে

$$\frac{1}{1.2} + \frac{1}{2.3} + \frac{1}{3.4} + \frac{1}{4.5} + \dots + \frac{1}{n(n+1)} = \frac{n}{n+1}$$

15. Find the values of k for which the line $(k-3)x - (4-k^2)y + k^2 - 7k + 6 = 0$ is—

k ৰ মান উলিওৱা, যদি $(k-3)x - (4-k^2)y + k^2 - 7k + 6 = 0$ ৰেখাডাল—

(a) parallel to X-axis;

X-অক্ষৰ সমান্তৰাল হয়;

(b) passing through the origin. 4

মূল বিন্দুৰ মাজেৰে যায়।

16. A group consists of 4 girls and 7 boys. In how many ways can a team of 5 members be selected, if the team has—

4 জনী ছোৱালী আৰু 7 জন ল'ৰাৰ মাজৰ পৰা 5 জনীয়া দল এটা কিমান ধৰণে বাছনি কৰিব পাৰি, যদিহে দলত—

(a) at least one boy and one girl;

অতিকমেও এজন ল'ৰা আৰু এজনী ছোৱালী থাকে;

(b) at least 3 girls?

$$2\frac{1}{2} + 2\frac{1}{2} = 5$$

অতিকমেও 3 জনী ছোৱালী থাকে?

OR / নাইবা

Determine the number of 5-card combinations out of a deck of 52 cards, if each selection of 5 cards has exactly one king. 5

প্ৰতিটো বাছনিত মাত্ৰ এখন ৰজাৰ ছবি থকা তাচপাত থকাকৈ 52 খন তাচপাতৰ পৰা 5 খন তাচপাত কিমান ধৰণে বাছনি কৰিব পাৰি, নিৰ্ণয় কৰা।

17. Calculate the mean deviation about mean for the following data : 5

তলত দিয়া তথ্যৰ বাবে মাধ্যমৰ পৰা গড় বিচ্যুতি নিৰ্ণয় কৰা :

Marks obtained প্ৰাপ্ত নম্বৰ	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80
No. of students ছাত্ৰৰ সংখ্যা	2	3	8	14	8	3	2

OR / নাইবা

Calculate the mean deviation about median for the following data : 5

তলত দিয়া তথ্যৰ বাবে মধ্যমাৰ পৰা গড় বিচ্যুতি নিৰ্ণয় কৰা :

Class শ্ৰেণী	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
Frequency বাৰংবাৰতা	6	7	15	16	4	2

18. Prove that

প্ৰমাণ কৰা যে

$$\cos 2x \cos \frac{x}{2} - \cos 3x \cos \frac{9x}{2} = \sin 5x \sin \frac{5x}{2}$$

6

(10)

OR / নাইবা

Prove that

প্রমাণ কৰা যে

$$\frac{\cos 4x + \cos 3x + \cos 2x}{\sin 4x + \sin 3x + \sin 2x} = \cot 3x$$

6

19. Find the limits :

3+3=6

সীমা উলিওৱা :

(a) $\lim_{x \rightarrow 1} \frac{x^{\frac{1}{3}} - 1}{x^{\frac{1}{6}} - 1}$

(b) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{(x+1)^5 - 1}{x}$

OR / নাইবা

Find the derivatives of the following functions :

3+3=6

তলৰ ফলনবোৰৰ অৱকলজ উলিওৱা :

(a) $\tan x$

(b) $x^{-3} (5 + 3x)$

20. (a) Define random experiment. An experiment consists of recording boy-girl composition of families with two children. What is the sample space if we are interested in knowing whether it is a boy or girl in order of their births?

1+2=3

যাদৃচ্ছিক পৰীক্ষাৰ সংজ্ঞা দিয়া। দুটি সন্তানৰ পৰিয়ালবোৰৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ হিচাপ লিপিবদ্ধ কৰা এটা পৰীক্ষা চলোৱা হ'ল। জন্মৰ ক্ৰম অনুসৰি ল'ৰা বা ছোৱালী সম্পৰ্কে জানিব বিচাৰিলে পৰীক্ষাটোৰ প্ৰতিদৰ্শ স্থান কি হ'ব?

(b) A die is thrown. The events A , B and C are as follows :

A : getting a number less than 7

B : getting a number greater than 7

C : getting a number not less than 3

Find $A \cup B$, $A \cap B$ and C' .

3

এটা পাশাখুটি দলিওৱা হ'ল। তিনিটা ঘটনা A , B আৰু C ক তলত দিয়া ধৰণে উল্লেখ কৰা হ'ল :

A : 7 তকৈ সৰু সংখ্যা প্ৰাপ্ত হয়

B : 7 তকৈ ডাঙৰ সংখ্যা প্ৰাপ্ত হয়

C : 3 তকৈ সৰু নহয়, এনে সংখ্যা প্ৰাপ্ত হয়

উলিওৱা $A \cup B$, $A \cap B$ আৰু C' .

***